

El lul·lisme i l'antil·lulisme dels juristes mallorquins als segles XVII i XVIII*

Rafael Ramis Barceló

Universitat Pompeu Fabra

rafael.ramis@upf.edu

Aquest és un escrit de síntesi d'una qüestió poc tractada: la relació entre els juristes mallorquins i el lul·lisme durant els dos segles més importants per les controvèrsies lul·lianes. El que aquí intentaré és proposar un mapa de l'estat de la qüestió, una síntesi de les idees principals, de problemes antics i novells, d'autors més o menys coneguts i d'alguns punts que encara no han estat aclarits. En el present escrit em proposo estudiar la relació dels juristes i el lul·lisme fora de la Universitat Lul·liana, avançant en la tasca iniciada en un article anterior.¹ Com vaig exposar allà, la vinculació entre els graduats en Lleis i Cànon i la doctrina de Ramon Barbaflorida es produeix essencialment en dos fronts: per una banda, en els òrgans polítics (jurats i regidors de l'Ajuntament de Palma) i de justícia (regent, fiscal i oïdors de la Reial Audiència), per l'altra, en la Causa pia lul·liana.² Les vicissituds d'aquests fronts són ben diferents al segle XVII que

Rebut el 31 de març de 2010. Acceptat el 3 de juny de 2010.

* Voldria deixar constància del meu agraïment pel seu suport constant als professors Tomàs de Montagut, Antoni Planas, Albert Soler i Josep Maria Vilajosana, i per les facilitats que m'han donat els Srs. Anthony Bonner, Fausto Roldán, la Sra. Ana Vila i Mn. César Murillo.

¹ Rafael Ramis, «La influència del lul·lisme a la Facultat de Lleis i Cànon de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca», *SL* 49 (2009), pp. 107-119.

² Llorenç Pérez recorda que l'epítet *pia* es començà a usar en el segle XVIII. *Los jurados de Mallorca y la Institución de la Causa Pía Luliana*, (Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 1970), p. 1. Les diferències entre «causa lul·liana» i «causa pia lul·liana» es poden llegir a Sebastià Trias, «Els escrits de Llorenç Pérez: La Causa lul·liana i la Causa pia lul·liana», *SL* 45-46 (2005-2006), pp. 71-74.

al XVIII.³ En el segle XVII no he trobat cap jurista que s'oposi a Llull. Aquesta situació continuà fins a la meitat del segle XVIII quan, sota la influència de l'orde de predicadors, apareixen diverses figures importants que s'oposen frontalment a Llull i posen entrebancs al seu culte.

La tesi principal que voldria mantenir és un recolzament a l'obra historiogràfica de Llorenç Pérez,⁴ que defensà en tots els seus escrits el caràcter institucional del lul·lisme a Mallorca, sobretot pel que fa a l'establiment de la Causa pia, impulsada pels jurats. Aquest treball vol recalcar no només el caràcter institucional del lul·lisme a Mallorca, sinó també el caràcter jurídic i polític (jurisdiccional, doctrinal i processal) d'aquest lul·lisme, que moltes vegades clarifica les vicissituds del lul·lisme mallorquí.⁵

1. El lul·lisme i els juristes en el segle XVII

La protecció que el rei Felip II dispensà al lul·lisme va permetre que els jurats poguessin incoar un procés de beatificació que, després de diversos pro-

³ Paga la pena estudiar aquests dos segles en un mateix article perquè les circumstàncies tant dels segles anteriors com posteriors són molt distintes i aquests dos segles estan enllaçats pel fet de ser l'època daurada del lul·lisme mallorquí, de la Universitat Lul·liana i de la Causa pia. La primera Junta de la Causa pia, com exposa Llorenç Pérez, s'escollí l'any 1610, i tingué continuïtat més o menys estable fins a les acaballes del segle XVIII.

⁴ En els darrers treballs de L. Pérez es pot detectar una preocupació per l'estudi dels problemes socials, jurídics i polítics del lul·lisme, una línia que només deixà apuntada poc abans de la seva mort. Vegeu Llorenç Pérez, «Resum històric de la Causa Pia Lul·liana» (Palma de Mallorca: CETEM, 1991).

⁵ Tres ràpids apunts previs: 1) Abans del segle XX, tots els partidaris i admiradors de Llull foren defensors no només del contingut de les seves obres, sinó també de la seva santedat. Els juristes mallorquins del XVII i XVIII tampoc feien distincions en aquest sentit. 2) Entendré en aquest treball que un jurista és aquella persona graduada en Lleis o Cànon, que exercí un ofici que requeria els estudis de Dret (advocat, jutge, fiscal, oïdor, professor a la Facultat, etc.). S'ha de recordar que a la Universitat Lul·liana, els graduats solien ser-ho en ambdós drets. Vegeu Rafael Ramis, «La colación de grados en las Facultades de Leyes y Cánones de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca», dins *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad*, vol. 12, núm. 2 (Madrid: Universidad Carlos III, 2009), pp. 287-310. 3) El notari, a l'Antic Règim, solia ser un home de lletres però sovint sense titulació universitària. Com que aquesta circumstància va canviar durant el segle XVIII, en què s'establiren el grau a la Universitat Lul·liana, i els notaris reberen formació jurídica, en aquest treball inclouré els notaris dins la categoria dels juristes, atesa la seva importància pràctica en la documentació pública de la Causa pia. Cf. Antonio Planas, *El notariado en el Reino de Mallorca (Siglos XIII-XVIII)* (Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner, 2006), pp. 9-53. 4) El concepte de jurista del moment inclou –la majoria de vegades– una persona amb formació humanística, filosòfica i teològica. Els seus escrits barregen temes legals, filosòfics i teològics sense gaire contemplacions, passant del to acadèmic a expressions vulgars amb rapidesa. De fet moltes argumentacions són *ad hominem*, amb freqüents burles i insults.

blesmes, va començar l'any 1605.⁶ A final del segle XVI, tot i els esforços de Felip II, a Roma imperaven els efectes de l'obra d'Eimeric. Els jurats de Mallorca s'adonaren que no només havien d'incoar un procés canònic processalment irreprotxable, ans havien de tenir cura, també, de convèncer els teòlegs de Roma (inclinats cap al tomisme) que Ramon Llull no havia estat un heretge.⁷

Hug de Berard,⁸ procurador general de Mallorca, presentà a Felip II un llarg memorial on explicava l'estat de la Causa lul·liana i hi comentava que els cardenals que examinaven l'ortodòxia de Llull volien conèixer de primera mà tots els seus escrits.⁹ Els jurats insistiren i nomenaren nous procuradors que treballaren a Roma, amb molta intensitat, però poca fortuna. Finalment, el Dr. Arias de Loyola envià cartes als jurats explicant, entre altres coses, la necessitat que els documents arribessin a Roma degudament compulsats, de manera que els tràmits processals fossin tractats amb la màxima cura.¹⁰ A tal efecte fou nomenat síndic de la causa lul·liana a Roma el canonge Antoni Gual.¹¹ Amb aquesta finalitat el veguer autoritzà, el dia 20 de febrer de 1597, quatre notaris (Joan Ot Mollet, Antoni Jaume Boscà, Miquel Sans i Miquel Mas) a copiar les obres lul·lianes lliurades als jurats.¹²

⁶ Els àustries del XVII no varen manifestar mai ni una abrandada devoció pel Beat ni un excessiu interès pel lul·lisme, però el fet que Felip II li hagués atorgat un alt reconeixement va fer que els seus successors recolzessin tímidament la devoció del seu antecessor. És per això, com recorda L. Pérez, que la Inquisició espanyola no va prendre mai cap determinació en contra del lul·lisme. Llorenç Pérez, «Lulismo e Inquisición a principios del siglo XVII», dins *Perfiles jurídicos de la Inquisición española*, J. A. Escudero (ed.) (Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1989), pp. 727 i ss.

⁷ En aquest sentit, el Dr. Arce de Herrera, jurista palentí, va enviar als jurats, reunits en el Gran i General Consell, un memorial on explicava el delicat estat en què es trobava la Causa lul·liana a Roma. Llorenç Pérez, *Intervención de la Santa Sede en la causa luliana*, tesi doctoral (Roma: Universitat Gregoriana, 1961), pp. 56-61.

⁸ A. Planas, «Los juristas mallorquines del siglo XVI» [= «JM XVI»], *MAMEG* [= *Memòries de la Reial Acadèmia d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*], 10 (2000), p. 75, i Sebastià Trias, *Diccionari d'escriptors lul·listes* (Palma de Mallorca: Edicions UIB-UB, 2009), p. 64.

⁹ AD [= Arxiu Diocesà de Mallorca] *Copia hecha en el siglo XVIII del primer proceso (1605-1613) y del tercero (1751)*, ff. 68-73. Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 64-65. Pel que fa a les signatures de l'Arxiu Diocesà, per a major facilitat del lector lul·lista, avesat a manejar l'obra de Llorenç Pérez, cito amb les de: *Els fons manuscrits lul·lians de Mallorca* (Palma-Barcelona: UB-UiB, 2004), tot i que les signatures actuals emprades a l'Arxiu són distintes.

¹⁰ Tanmateix, a les cartes enviades als jurats, el Dr. Arias de Loyola subratllà la necessitat que la Causa lul·liana treballés no només a Roma, sinó també a Mallorca i altres llocs on es poguessin trobar documents lul·lians, com Barcelona o València. *Epistolae and Juratos Regni Maioricensis*, 1596-1600. D'aquestes cartes se'n pot consultar l'edició de J. Muntaner, *BSAL* 23 (1943), pp. 43-49.

¹¹ BPP [= Biblioteca Pública de Palma], ms. 1161, f. 74, i ms. 1132, ff. 18-19, que són còpia del *Llibre de Determinacions* del Gran i General Consell. Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 76-77.

¹² ARM [= Arxiu del Regne de Mallorca], fons lul·lisme, 58.

Finalment, el 22 de novembre de 1604 el Gran i General Consell nomenà síndic de la Causa a Mallorca el notari Pere Ribot,¹³ un home que podia cuidar i autenticar tots els papers necessaris.¹⁴ Es podrien dividir les seves tasques en tres grans fronts: la recopilació i publicació de documents lul·lians i processals anteriors a 1604; la defensa de Llull en escrits apologètics i cartes; i, finalment la preparació i execució del primer procés diocesà de beatificació. Ribot féu publicar la sentència definitiva de 1419, un important tràmit documental per a saber exactament de què s'acusava Llull i per a anul·lar els efectes canònics de butlla de Gregori XI.¹⁵ També prengué testimoni del suauíssim perfum que es podia olorar en la casa en què (segons es deia) es va convertir Llull.¹⁶ Ribot aixecà acta de tothom que testificà a favor d'aquest suauíssim perfum¹⁷ i aconseguí del bisbe del moment, el dominicà Simó Bauçà, el permís per a erigir-ne un Oratori, el 18 d'octubre de 1609.¹⁸ També Ribot aixecà acta dels miracles obrats per la intercessió de Llull i de les atxes que a la basílica de Sant Francesc varen estar enceses durant tretze hores sense consumir-se.¹⁹

El dia 2 de juny de 1610 els jurats decidiren que Antoni Busquets, guardià del convent franciscà de Sóller, fóra nomenat síndic d'afers lul·lians a Roma, amb una dotació de dos-cents ducats i amb dedicació exclusiva.²⁰ Per tal que Busquets es pogués emportar a Roma una documentació adient, els jurats suplicaren al bisbe que iniciés un procés formal i ordinari sobre la vida, costums i miracles de Ramon Llull. En el procés, s'escolliren trenta-cinc testimonis que varen començar a declarar el dia 23 de juliol de 1612 i acabaren el 29 de novembre de 1613. Entre els qui varen testificar a favor de Llull hi trobem nombroses personalitats de l'època, acompanyades, si s'esqueia, de llurs mullers. Entre gents de tots els estaments representats als jurats, en l'expedient de les

¹³ ARM, Extraordinaris, f. 258. La figura de Ribot resulta molt desconeguda. S'imposa fer-ne un estudi exhaustiu. Degué néixer cap a l'any 1567 o 1568 i quan fou nomenat pels jurats ja devia fer anys que exercia com a notari. El trobem documentat fins a 1620. Ribot morí l'any 1629 i el substituï, a petició pròpia, el seu gendre, el Dr. Antoni Nicolau, molt menys actiu. ARM, *Extraordinaris* de 30 de desembre de 1629. Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 110-112.

¹⁴ El nomenament resultà plenament satisfactori, car Ribot aleshores acabava de complir la trentena i era un lul·lista abrandat que dedicà els millors anys de la seva vida a la causa lul·liana. Es pot dir, per tant, que el notari Ribot fou l'impulsor material de les decisions de la primera Causa pia.

¹⁵ Pérez, «Lulismo e Inquisición», p. 742.

¹⁶ ARM, fons lul·lisme, 32.

¹⁷ AD, *Primer proceso de Beatificación de Ramón Llull realizado por la Curia Diocesana de Mallorca con autoridad del Obispo de Mallorca Fr. Simón Bauzá*, O. P. ff. 1-9.

¹⁸ Pérez, «Los jurados de Mallorca», p. 9.

¹⁹ AD, *Primer proceso de Beatificación de Ramón Llull*, f. 657. També BPP, ms. 1150.

²⁰ AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, ff. 200v i ss.

testificacions hi trobem els juristes més destacats de l'època. S'han documentat els següents: Raimundo de Verí²¹ de cinquanta-set anys, substituït com a oïdor en la Reial Audiència de l'esmentat Hug de Berard, que havia mort l'any 1594; Bernat Barrera,²² de quaranta-tres anys, advocat de la Universitat i Regne de Mallorca; Miquel Miralles,²³ de seixanta-dos, oïdor de la Reial Audiència, i Francesc Sansaloni,²⁴ de cinquanta-sis, canonista. També s'hi documenta el procurador reial de Mallorca, Pedro Nuniz Berard, de trenta-sis, el regent de la Cancelleria Dr. Miguel Martínez del Villar, de cinquanta, el notari Joan Pérez i Pedro Planes, de quaranta, i el mateix Ribot com a fedatari, de quaranta-sis.²⁵ Trias Mercant comenta també que Francesc de Muntaner Font de Roqueta, doctor en ambdós drets, hi va testificar, però possiblement no ho va fer com a jurista, sinó més aviat com a cavaller.²⁶

Per altra banda, paral·lelament a l'elecció d'Antoni Busquets el mateix dia 2 de juny de 1610 fou nomenada una comissió de catorze persones.²⁷ Aquí començà definitivament la Causa pia, que tindria el mateix poder jurídic de què gaudien els jurats en el Gran i General Consell pel que fa als temes de la protecció i tutela del procés.²⁸ Entre aquestes catorze persones hi destaquen dos juris-

²¹ AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, f. 67. Planas, «JM XVI», p. 97.

²² AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, f. 67v. Antonio Planas, «Los juristas mallorquines del siglo XVII», [= «JM XVII»] MAMEG, 11 (Palma de Mallorca, 2001), p. 69.

²³ AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, f. 72v. Planas, «JM XVI», pp. 84-85.

²⁴ AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, f. 18.

²⁵ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 133-139.

²⁶ La importància jurídica del Dr. Muntaner rau en la historiografia dels documents favorables a la santedat de Llull, que és una estratègia processal molt important per a provar-la sobre la base d'arguments d'autoritat i de testimonis. En conservem una obra manuscrita: *Observata a variis auctoribus de Beato Raymundo Lull Majoricensis martiri bene loquentibus de martirio et cultu*. Comenta Trias que «... neix a Mallorca una literatura historiogràfica de recopilació de testimonis favorables a Llull i Muntaner és el capdavanter d'aquesta tendència. La seva obra conté molts documents relatius a la Causa lul·liana; al culte i a l'aprovació de la doctrina de Llull per les universitats, els reis i els escriptors; al certamen lul·lià del 1502; al procés de beatificació; catàlegs d'obres lul·lianes; fragments d'obres de Llull i de lul·listes (Bouvelles, Proaza, Rufus, Nicolau de Pax, Jaume i Miquel d'Olesa, Bellver, Francesc Prats).» Trias, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, pp. 297-298.

²⁷ «Perque en nom del dit regne puguem, com dit es, inquirir y cercar totes y qualsevols scriptures fahents per la santedat, vida y miracles del dit doctor Lull». AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, ff. 200v i ss. Pérez, «Los jurados de Mallorca», pp. 9-10.

²⁸ ARM, *Actes del Gran i General Consell*, ff. 165-167: «en e serca la dita canonització del dit doctor mestre Ramon Lull y axí matex los donen y conferexen tot lo poder que els dits magnífichs juristas tenen del dit Gran y General Consell tant per lo inquirir dites escriptures, beatificatio, miracles, vida et alias com per escriure a las corts tant de Sa Magestad com Romane y puguem finalment fer y tractar en e circa les dites coses tot lo que lo dit Gran y General Consell, magnífichs jurats y syndichs clavaris fer si presents fossin.»

tes: els doctors Hug Nét²⁹ i Onofre Salvà,³⁰ a més de l'esmentat Pedro Nuniz Berard.³¹ Per part dels notaris, es designaren l'omnipresent Pere Ribot i el *discret* Rafel Baró. El dia 13 de desembre, Salvà i un home dit Tomàs Botelles foren testimonis de l'acta que féu el notari Antoni Solivellas, a requeriment del notari Ribot:³² s'hi descriuen les inscripcions d'un retaule i uns epitafis favorables a Lull. Ribot féu adjuntar els privilegis favorables a la doctrina lul·liana que havien recopilat els jurats i que es guardaven a la seu del Gran i General Consell: s'hi troben còpies dels privilegis atorgats per reis, i altres llegats.³³ Paral·lelament a la tasca notarial i processal de Ribot, el dia 30 de juliol de 1615 els canonges Guillem Custurer i Antoni Gual varen rebre l'autorització dels jurats per predicar i moure la devoció del poble a fi de rebre almoines.³⁴ La Causa pia es començà a moure en dos fronts: recopilació, classificació i autenticació de les obres i dels testimonis, encarregada als notaris i als canonistes, i en la recaptació de fons per a la Causa lul·liana, de la qual s'ocupaven habitualment els canonistes i els teòlegs.

De fet, com és sabut, els escassos avenços fets per Busquets a Roma tornaren a entrebancar-se quan es publicà, l'any 1634, la butlla *Coelestis Hierusalem*. A partir d'aquell moment, la Causa pia va haver de superar un altre escull, que refredà un poc les expectatives lul·lianes durant la resta del segle. Aquesta fou la qüestió principal de debat entre la Causa pia, la cort de Madrid i la Sagrada Congregació dels Ritus durant dècades. La Causa pia tingué un darrer repunt al segle XVII, gràcies als canonges Pere Bennàsser i Gabriel Mesquida.³⁵ Bennàsser³⁶ intentà fer una barreja de dret canònic i de teologia apologètica que, en dècades anteriors, no hauria tingut gaire problemes amb la Inquisició.³⁷ No obs-

²⁹ Planas, «JM XVII», p. 92. De Nét s'ha de dir que fou conseller del Gran i General Consell l'any 1615, i representant dels cavallers.

³⁰ Planas, «JM XVII», p. 97. De Salvà s'ha de recordar que el Gran i General Consell, a l'any 1602 li encomanà (juntament amb el Dr. Moll) la *Recopilació del Dret de Mallorca*, que fou conseller del Gran i General Consell, assessor del veguer i oïdor de la Reial Audiència el 1615.

³¹ AD, *Copia hecha en el siglo XVIII*, ff. 202 i ss.

³² AD, *Primer proceso de Beatificación de Ramón Lull*, ff. 394 i ss.

³³ AD, *Primer proceso de Beatificación de Ramón Lull*, ff. 399 i ss. La descripció completa es pot trobar a Pérez, *Els fons manuscrits lul·lians de Mallorca*, pp. 57 i ss.

³⁴ ARM, fons lul·lisme, 57. Al document se cita Antoni Gil, però tot apunta que era el canonge Antoni Gual, que s'ha esmentat abans.

³⁵ De Mesquida no es coneixen gaire dades biogràfiques, però se sap que va aconseguir dels jurats que el 12 d'agost de 1688 designessin postulant de la Causa pia lul·liana el franciscà i expert escotista fra Josep Hernández. Pérez, «Resum històric», p. 18.

³⁶ Trias, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, p. 63.

³⁷ BPP, ms. 1161, ff. 66-68.

tant això, la protecció de Carles II al lul·lisme fou molt feble, i la Inquisició actuà contra aquesta doctrina. En aquesta direcció, l'any 1690 fou condemnada l'obra teologicocanònica del canonge *Breve ac compendiosum rescriptum natiuitatem, vitam, martyrium, cultum immemorabilem pii heremitae ac venerabilis martyris Raymundi Lullii [...] complectens*.³⁸ Bennàsser, tanmateix, escriví un memorial en favor de Llull,³⁹ on demanava al rei que fos ell qui fes pressió al papa, de manera que la Causa lul·liana pogués entrar a la Congregació dels Ritus a través de la petició règia. De la mateixa manera, demanava que enviés a Roma una comissió de teòlegs, nomenada –i mantinguda– pel rei, que no tingués cap mena de prejudici per examinar les obres de Llull. Tant Bennàsser com Mesquida s'uniren a Frederic Sanceloni,⁴⁰ Vicari General de la Diòcesi, per a recaptar almoines per a la Causa pia.⁴¹

El lul·lisme del XVII té també un caire acadèmic. Resumint molt es pot dir que tots els juristes que participaren en la conversió de l'Estudi General Lul·lià en la Reial i Pontifícia Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca eren partidaris de Llull.⁴² La Universitat Lul·liana nasqué, vistes les diferències pròpies del

³⁸ BPP, R. Llull 252(1), ff. 1-142. Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 164.

³⁹ ARM, fons lul·lisme, 20. L'estratègia processal adoptada per Bennàsser l'any 1691 en el memorial era transferir el patrocini dels jurats i la Causa pia al rei Carles II, de manera que, per la seva influència, la Sagrada Congregació dels Ritus acceptés estudiar la santedat de Llull mentre els llibres s'examinaven per teòlegs imparcials. La petició del memorial conclou dient: «Se sirva patrocinar en tan santa intencion y salir en esta causa pia como a parte principal y unico y verdadero amparo y defensor de la Iglesia Catholica y de los justos intentos de sus fieles Vasallos, suplicando a su Santidad tenga en bien de ordenar que la Causa Pia del B. Raymundo Lullio, assi de la doctrina como de su Canonizacion, y culto inmemorial, se remita á la S. Congregación de los Ritos, juntamente con el processo de la mesma causa que se halla recondido en el Convento de S. Isidoro de Roma, por expectar las causas de beatificacion, canonizacion, o culto inmemorial a la S. Congregacion de Ritos, en virtud de Decretos Apostolicos y juntamente se sirvan su Santidad y las Sacras Congregaciones del Índice, o Ritos, deputar una congregacion particular de muchos theologos Doctissimos, indiferentes, no parciales, ante los cuales sean examinados los veinte libros que pretendiesen censurar los Émulos deste llamado Dotor, señalando las dudas que se hallaren en el examen de aquellos, pero que rectamente se puede dar parte la solución á todos ellos por medio de los Agentes de la Ciudad y Reino de Mallorca.»

⁴⁰ Sanceloni era doctor en Dret per la Universitat de Pàvia i havia ocupat càrrecs jurídics i polítics fins a enviuadar. Essent un lul·lista convençut tota la vida, defensà primer Llull com a seglar al Gran i General Consell, i després com a alt eclesiàstic havia demanat a les parròquies la seva col·laboració econòmica per ajudar la Causa Pia. Vegeu Planas, «JM XVII», p. 98.

⁴¹ Pérez, «Resum històric», p. 18.

⁴² De fet, el segle XVII fou una època en què la doctrina lul·liana fou molt defensada, des del caire intel·lectual. L'any 1633 es fundà el Pontifici Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiència, creat per a propagar i difondre el lul·lisme. Tots els estudiants de la Sapiència solien ser educats en el lul·lisme més acèrrim. Cal destacar un col·legial dit Josep Gili que amb el temps esdevindria catedràtic. Aquest prevere fou un dels protectors més actius de la Causa pia i l'únic professor que, fins on conec, acabà fent una pro-

temps, amb les mateixes intencions que l'Estudi General, i amb molts professors procedents de La Sapiència.⁴³ Cap d'ells, però, va escriure en favor de Llull a la Universitat.

Hi ha dos casos encara més clars de juristes prolul·lians a l'Estudi General: el de Diego Desclapers (pare) i el de Miquel Joan Dezcallar Serralta. Diego Desclapers de Montornés i Caulelles no apareix, fins on sé, als documents de la Causa pia, però Trias Mercant en destaca tant el vessant professional i professoral⁴⁴ com el de la creació intel·lectual,⁴⁵ tots dos en defensa del lul·lisme.⁴⁶ Les gestions de Dezcallar⁴⁷ davant la cort a Madrid foren indispensables perquè l'Estudi General pogués convertir-se en Universitat, i per a la promulgació de les Constitucions de la Universitat.⁴⁸ Els frares predicadors intentaren obstaculitzar a Madrid la creació de la Universitat i el patronatge lul·lià, però Dezcallar aconseguí els estatuts i privilegis, que mantenien la denominació d'Universitat Lul·liana i alguns privilegis en favor de la Causa Pia Lul·liana, entre ells la celebració de la festivitat de Ramon Llull el dia 25 de gener i l'obligació de pagar una sèrie d'«almoines» a la causa del Beat en les col·lacions dels graus.⁴⁹ De fet, a la Universitat, trobem un destacat incident lul·lià l'any 1699, que tingué una forta condemna canònica per part del bisbe Alagón, que féu posicionar els juris-

vatura de síntesi de la filosofia jurídica lul·liana i un vocabulari de filosofia moral on incloïa alguns temes lul·lians. Desconec, per ara, quina mena d'estudis tenia Gili i quina intenció tenien els seus escrits. Sobre aquest tema queda encara molt per investigar. Pérez, *Els fons manuscrits*, p. 29.

⁴³ Els primers professors de Lleis i Cànon de l'Estudi General eren advocats i partidaris de Llull, que a poc a poc deixaren la professió i es dedicaren a la docència i a l'apologètica. Són Jeroni Cotoner i Vicenç Ramis, que acabaren rebent les ordres menors i, en el cas del darrer, d'ordenar-se de prevere. Rafael Ramis, «El claustro de la Facultad de Leyes y Cánones de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca», *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad*, vol. 11, núm. 2 (Madrid: Universidad Carlos III, 2008), pp. 291-292. Les notes biogràfiques es poden veure a Planas, «JM XVII», pp. 76 i 95-96.

⁴⁴ Trias, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, p. 133.

⁴⁵ Sebastià Trias, *Història del pensament a Mallorca* (Palma de Mallorca: Moll, 1985), pp. 187-188.

⁴⁶ El seu fill Diego Desclapers de Puigdorfilà el va succeir en la càtedra i en la seva defensa del lul·lisme, tot i que tenim molt poques dades sobre la seva trajectòria, tret de les que proporciona Joaquim Maria Bover, *Biblioteca de Escritores Baleares* [= BEB] (Palma de Mallorca: impr. Gelabert, 1868), vol. I, p. 299.

⁴⁷ El cas de Dezcallar, doctor en ambdós drets i successor de Desclapers a la càtedra de Prima de Cànon, és més eloqüent, perquè era el vicari general de la diòcesi, successor de Sanceloni i també partidari de Llull.

⁴⁸ Jaume Lladó, *Historia del Estudio General Luliano y la Real y Pontificia Universidad Literaria de Mallorca* (Palma de Mallorca: Cort, 1973), p. 57.

⁴⁹ Per exemple, en el doctorat en Lleis i Cànon s'havia de pagar en favor de la Causa del Beat la quantitat de setze reals. *Constituciones, estatutos y privilegios de la Universidad Luliana del Reyno de Mallorca* (Mallorca: impr. Guasp, 1698), títol 30, f. 182.

tes prolul·lians en contra d'aquest acte. Es tracta de la profanació de l'estàtua del Beat que devia estar devora el platet de les «propinas del Beato Ramón».⁵⁰ Els tomistes varen escapar aquesta petita estàtua: tot un preludi del que vindria en la propera centúria.

2. Lul·lisme i antilul·lisme en el segle XVIII

Les circumstàncies jurídicopolítiques del XVIII són ben distintes de les del XVII,⁵¹ i varen tenir una forta influència en l'àmbit religiós, i en la trajectòria del lul·lisme en particular. Sebastià Trias va dividir el segle XVIII en quatre etapes, atenent a les relacions entre lul·listes i antilul·listes. La primera etapa cobreix el primer terç de segle, mentre que la segona comença l'any 1749 i acaba el 1758. La tercera compren el període entre 1759 i 1770. La darrera es correspon directament amb el pontificat de Juan Díaz de la Guerra.⁵² Amb algunes modificacions menors, que aniré explicant, intentaré seguir aquest esquema.

Durant la primera meitat del segle trobem diverses fites importants, la majoria de les quals estan lligades a la Causa pia. Subratlla Pérez que la transició entre l'Antic Règim i la monarquia borbònica degué influir en el desinflament de la Causa pia. Es coneix, sempre per notícies indirectes, la composició dels protectors de la Causa pia de diferents èpoques. Trobem, per exemple, el 1702, a «los señores doctores Bernardí Bauçà y Gaspar Amer»⁵³ elegits de orde de su senyoria dels Ilustres y mols magnífichs senyors jurats en la sacristia del con-

⁵⁰ Sobre aquesta qüestió, BPP, ms. 1168 i ARM, fons lul·lisme, 26.

⁵¹ S'haurien de destacar algunes conseqüències dels Decrets de Nova Planta pel que fa als temes jurídics i polítics: 1) el recel amb què els borbons miraven tot allò autòcton, com ara la devoció lul·liana; això feia que els enviats per part del rei s'afanyessin a combatre aquestes tradicions; i alhora aquest fet obligava els juristes mallorquins a estar bé amb ells i amb el rei si volien gaudir del seu favor. 2) Els drets regis en l'elecció de l'episcopat mallorquí, que varen fer que els bisbes fossin gairebé tots de territoris de la Corona de Castella, amb pocs interessos envers el lul·lisme. Pel que fa a les divisions *grosso modo*, hem de dir que durant la primera meitat del segle XVIII el lul·lisme va gaudir d'un cert respecte per part del rei Felip V, que sense ser lul·lista, tampoc no era refractari a aquest corrent. Els bisbes de Mallorca tampoc no es varen posicionar excessivament en aquest tema. Fins a l'any 1750 no es varen registrar grans incidents, però des d'aquell moment tot es va començar a malbaratar. Durant el XVIII es pot veure amb gran claredat que el lul·lisme dels juristes era també una qüestió familiar.

⁵² Sebastià Trias, «Un nou manuscrit lul·lista i un nou argument a favor de Llull», dins *Actes del Congrés Internacional de Lul·lisme* (Palma de Mallorca: UIB-UB, 2004), p. 350.

⁵³ Tant Bauçà com Amer eren en aquells moments catedràtics de Lleis i Cànon de la Universitat Lul·liana. No tenim cap testimoni de la seva adhesió, ni tan sols formal, al lul·lisme, però sí alguns testimonis de la seva col·laboració jurídica –crec que forçada– a la Causa. Ramis, «El claustro», p. 292.

vent de Sant Francesch». ⁵⁴ És el que podríem qualificar de lul·lisme implícit o tècnic: els professors de la Universitat Lul·liana del moment sembla que estaven obligats a ajudar la Causa pia en tot allò que fos convenient. En aquest sentit, es conserva un document parcial ⁵⁵ de defensa de l'apel·latiu *Universitat Lul·liana* escrit per Pere-Joan Mayol, ⁵⁶ el més il·lustre tractadista jurídic del XVIII, del qual ja es coneixia la vinculació que havia tingut fins aleshores amb el lul·lisme, ⁵⁷ però sense fons textuais ni dades.

El 9 d'agost de 1720, els regidors de Palma es varen subrogar en els drets dels jurats pel que feia a la Universitat Lul·liana i, de manera més indirecta, en la protecció de la Causa pia. ⁵⁸ A tal efecte, segons recorda Pérez, el 6 d'agost d'aquell any es va convocar una junta extraordinària per a tractar la manera de reactivar el procés, que havia caigut en un «aletargo». ⁵⁹ A tal efecte, es varen convocar diferents personalitats, entre elles els catedràtics de Lleis i Cànon Miquel Fullana, Rafel Blanquer i Bartomeu Bordils. ⁶⁰ En l'any 1727 els regidors varen nomenar protectors de la Causa pia, entre d'altres, els juristes Agustí

⁵⁴ AD, Processus originalis super inmemorabili cultu exhibito servo Dei B. raymundo Lull tertii ord. S. Francisci auctoritate Ordinarii Majoricensis inceptus prosequutus, absolutus, 1747-1749, f.730v.

⁵⁵ BPP, ms. 1161, ff. 166-167. En el document, l'autor del *Discursus regius politico-historico*, defensor alhora del partit borbònic i de la Causa lul·liana, exposà que la butlla *Coelestis Hierusalem* no afectava al culte lul·lià. En aquest escrit –la naturalesa del qual desconec– s'enumeren tres raons perquè la Universitat de Mallorca tingui l'apel·latiu de *Lul·liana* i perquè s'hi expliqui la doctrina de Lull: 1) per la seva dedicació ja des del moment fundacional a la figura del venerable màrtir Ramon Lull, 2) perquè les armes i les insígnies de la Universitat estan dedicades a ell, així com també l'escut sobre la porta de la Universitat i 3) perquè nombrosos autors citen que a Mallorca s'explica des del moment de la Fundació de la Universitat la doctrina de Lull i que es diu, per això, Universitat Lul·liana. Aquesta qüestió de l'apel·latiu de la Universitat crec que degué sortir durant els anys 1715, en que Mayol fou nomenat oïdor, i 1721, en què fou destinat a Eivissa, on morí. En tot cas, el testimoni d'aquest jurista és una fita més en la consolidació de la denominació de la Universitat i en el lul·lisme

⁵⁶ Sobre Pere-Joan Mayol, vegeu Trias, *Història del pensament a Mallorca*, pp. 230-234 i Antoni Planas, «Los juristas mallorquines del siglo XVIII», [= «JM XVIII»], *MAMEG*, 12 (2002), p. 76.

⁵⁷ Trias, «Un nou manuscrit lul·lista i un nou argument a favor de Lull», p. 349.

⁵⁸ Durant tot aquest temps d'inactivitat de la Causa pia, Salzinger va anar recopilant les obres lul·lianes i, tal i com el P. Antoni Reura va informar els jurats l'any 1721, apareixeria el primer tom de les *Opera Omnia*. També comentava el P. Reura que a Roma la Causa lul·liana es començava a veure amb molt mals ulls i que cada dia els dominicans estaven més combatius. Llorenç Pérez, «Los regidores de Palma. la Causa Pia Luliana y la edición Maguntina», dins *Studia Lullistica: Miscellanea in honorem Sebastiani Garcias Palou* (Civitate Majoricarum: Maioricensis Schola Lullistica, 1989), pp. 57-58.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 63-64.

⁶⁰ Blanquer era en aquell moment el catedràtic de Prima de Cànon, Bordils el de Prima de Lleis i Fullana era l'antic catedràtic de Prima de Cànon i de Instituta. Ramis, «El claustro», pp. 292 i ss. No he documentat que aquests professors fossin declarats lul·listes, sinó que, més aviat eren –com he dit abans– «tècnics» que la Universitat Lul·liana posava al servei dels regidors. La decisió va ser nomenar el P. Reura apoderat de la Causa lul·liana, però gairebé no va poder fer res perquè va morir pocs anys després.

Antich de Llorach,⁶¹ Lleonard Bibiloni,⁶² Joan Mayol Amer,⁶³ Miquel Serra Maura⁶⁴ i el notari Macià Nadal. Per a aquests personatges el lul·lisme era una ideologia arrelada, i tots ells constituïen el que avui en diríem un grup de pressió que dominava la Facultat, la Reial Audiència i defensa jurídica de l'Església. En la junta celebrada el 7 de març de 1727 es varen decidir assumptes importants:⁶⁵ entre ells, que es fes un arxiu de la Causa pia, guardat sota tres claus i una arca que pogués contenir totes les almoines de la Causa, guardades també amb la mateixa protecció de tres claus a la Sapiència.⁶⁶ L'èxit que va tenir aquesta proposta –articulada mitjançant els baciners del pla i de muntanya– féu que prest es recaptessin importants quantitats per a la Causa pia. S'ha de dir que –ja segons els testimonis de l'època–⁶⁷ es va perdre la comptabilitat del període 1638 a 1727. A partir d'aquell moment, la renovada Causa pia obligà els notaris a comunicar les donacions i llegats en el seu favor. De la mateixa manera, es donaren instruccions als batlles i regidors de la part forana perquè, d'acord amb la fe notarial, recollissin les almoines.⁶⁸ Els regidors, l'any 1744 devien estar gelosos de la importància i del pes de la Causa pia i varen manar que l'arca amb els diners fóra traslladada de la Sapiència a l'Ajuntament. Al mateix temps, per a llevar pes a la Causa els regidors varen decidir que els protectors servissin en el càrrec per biennis, i no a temps complet, com havien fet fins llavors.⁶⁹ Varen ser nomenats protectors, entre altres, els juristes Lleonard Bibiloni i Antoni Serra Maura,⁷⁰ i també Felip Terrers i Andreu Bestard, els dos notaris que testifi-

⁶¹ El Dr. Antich –un autor ben conegut pels estudiosos del lul·lisme– fou durant cinc períodes el rector de la Universitat, en la que ostentà la càtedra de Vísperes de Cànon. Alhora, era el canonge que liderava el sector prolul·lià de la Seu. Sobre Antich, *BEB*, pp. 36-37.

⁶² De Lleonard Bibiloni podem dir que era un advocat prestigiós. Va ser Consultor del Sant Ofici i en el seu despatx es varen formar molts dels advocats prolul·lians. Vegeu Planas, «JM XVIII», p. 57.

⁶³ Joan Mayol i Amer fou advocat i *colegiato* del Col·legi de Lleis i Cànon. Imagino que tenia alguna vinculació amb Pere-Joan Mayol, del qual parlaré més endavant. Vegeu Planas, «JM XVIII», p. 76.

⁶⁴ Miquel Serra Maura va ser un dels tres o quatre juristes més importants de la centúria. Va exercir pràcticament tots els càrrecs acadèmics i civils. S'ha de destacar que fou catedràtic de la Universitat Lul·liana fins a 1732, jutge del pariatge i privatiu de censos i oïdor de la Reial Audiència des de 1737, des de la qual va ajudar molt a la Causa de Llull. President de la Causa pia lul·liana, va assessorar-la jurídicament i dirigir-la durant gairebé dues dècades. Vegeu Planas, «JM XVIII», p. 86.

⁶⁵ ARM, fons lul·lisme, 40, «Certificación expedida por el notario escribano de Palma sobre las resoluciones tomadas en una reunion habida el 7 de Julio de 1727».

⁶⁶ ARM, fons lul·lisme, 41. Pérez, «Resum històric», pp. 21-22.

⁶⁷ BPP, ms. 1132, f. 25v.

⁶⁸ BPP, ms. 1132, f. 16.

⁶⁹ Pérez, «Resum històric», pp. 22-23.

⁷⁰ Antoni Serra Maura, germà de Miquel, fou el seu successor a la Universitat Lul·liana, on arribà a professor cinquanta anys. Com a jurista fou també advocat de la Universitat fins a 1744. Planas, «JM XVIII», p. 86.

caren en el segon procés diocesà.⁷¹ Nicolau Mayol Cardell,⁷² protector de la Causa pia, va denunciar el trasllat de l'arca davant l'òrgan jurisdiccional,⁷³ encara dominat pels prolul·lians, com veurem seguidament. La Reial Audiència va dictaminar a favor de la Causa pia, i l'arca fou retornada a la Sapiència.⁷⁴

Aquesta dècada fou la darrera en què la Reial Audiència estigué dominada pels prolul·lians. En aquella època tenia com a membres, entre altres, a Miquel Serra Maura i a Diego Cornejo, catedràtic de Cànon a Alcalá. Nicolau Mayol féu una edició de les obres jurídiques de Llull l'any 1746,⁷⁵ escrivint una apologia del dret de Llull, i allà s'hi poden llegir els testimonis prolul·lians dels magistrats de la Reial Audiència.⁷⁶ Aquest final de la dècada dels quaranta representa el moment més gloriós de la Causa pia. Els protectors manifestaren a l'Ajuntament que volien escriure a Roma perquè el papa decretés la immemorialitat del culte lul·lià, tema pendent des de la butlla *Coelestis Hiersusalem*. L'Ajuntament es va reunir amb els protectors de la Causa pia el dia 19 de gener de 1747, on estaven convocats Jaume Serra Nadal,⁷⁷ i els advocats Sebastià Juan, Lleonard Bibiloni, Pere Domingo Mas⁷⁸ i Llorenç Serra Jaume.⁷⁹ Varen decidir nomenar procuradors dos franciscans, Antoni Riera i Francesc Vic de Superna, que residirien a Roma i allà, seguint les estratègies processals dictades pels protectors juristes a Mallorca, podrien estar en contacte amb els advocats més

⁷¹ ARM, fons lul·lisme, «Pleito entre los protectores de la Causa Pía de Ramón Llull y los regidores de la Ciudad de Palma con motivo de la extracción del arca de limosnas de dicha Causa Pía del Colegio de la Sapiencia donde se conservaba», s. d.

⁷² Nicolau Mayol Cardell, fill de Pere-Joan Mayol, és un dels personatges centrals de la Causa pia lul·liana i de la defensa jurídica del lul·lisme. És ja obligat fer una reconstrucció del testimoni intel·lectual i jurídic de Mayol, que per la seva complexitat deixarem per a una altra publicació específica. Un resum de la seva vida i obra es pot veure a Llorenç Pérez, *Nicolau Mayol Cardell i el seu frustrat testament a favor de la Causa Pia Lul·liana (1773)* (Palma de Mallorca: Els nostres Llibres, 1992).

⁷³ Nicolau Mayol Cardell, *Por los protectores de la Causa pia lulliana de Mallorca* (Palma de Mallorca: Pere Antoni Capó (?), 1745).

⁷⁴ Pérez, «Los regidores de Palma», p. 62-63.

⁷⁵ *Omnium scientiarum magistri beati Raymundi Lulli doctoris illuminati, ... Ars juris et arbor imperialis* (Mallorca: Miquel Cerdà-Miquel Amorós, 1745).

⁷⁶ Ramis, «La influència del lul·lisme» (citad *supra* n.1), pp. 116-117.

⁷⁷ Jaume Serra Nadal, catedràtic de Prima de Lleis, es va formar com a advocat amb Lleonard Bibiloni i fou un lul·lista més discret, tot i que va donar suport al lul·lisme i va apadrinar els juristes més proclius a Llull, com també féu Antoni Serra Maura, de qui possiblement era parent. Planas, «JM XVIII», p. 88.

⁷⁸ Pere Domingo Mas, format com a jurista amb el lul·lista Onofre Ramis Salvà substituï Antoni Serra Maura en el càrrec d'advocat de la Universitat l'any 1745, de manera que en aquell moment assistia a la reunió com a tal. Planas, «JM XVIII», p. 74.

⁷⁹ Llorenç Serra Jaume es va formar amb l'esmentat Bibiloni, però no pogué demostrar el seu lul·lisme a Mallorca perquè viatjà per motiu de diferents càrrecs. Planas, «JM XVIII», p. 85.

famosos, de manera que s'aconseguís introduir la Causa lul·liana dins la Sagrada Congregació dels Ritus.⁸⁰ Per tal d'anar a Roma amb tots els materials del primer procés i sense cap entrebanc processal, els dos religiosos demanaren el 18 d'abril de 1747 al bisbe Zepeda, que donés començament a un segon procés diocesà ordinari, de manera que es poguessin recollir també els testimonis i documents necessaris per a aconseguir arribar a la Sagrada Congregació dels Ritus, sense tenir problemes amb la Inquisició.⁸¹

Aquest és el motiu de l'inici del segon procés de beatificació.⁸² Al meu parer, les principals diferències processals són: el caràcter més doctrinal del segon, amb proposicions més clares i testificacions de caire més teològic; la participació de gent lletrada (teòlegs, filòsofs i canonistes) –fet que apartava el procés del poble, però que alhora el tornava més versemblant teològicament; el rigor processal canònic en totes les testificacions, com es pot veure, per exemple en la importància del jurament;⁸³ i l'estreta vinculació entre la Causa pia i el procés diocesà, mentre que la posició dels regidors quedava un poc més distant. S'ha de destacar la presència d'Antoni Ripoll i de Jeroni Alemany Moragues,⁸⁴ que testificaren a favor del culte immemorial de Llull.⁸⁵ També testificaren Antonio Landívar⁸⁶ –antic catedràtic de Lleis i *colegiato*, és a dir membre de la corporació, aleshores de la Universitat– i Miquel Serra Maura,⁸⁷ que testificà el 7 de juliol de 1749, fonamentalment com a president de la Causa pia. Ho feren també els notaris Andreu Bestard⁸⁸ i Felip Terrers.⁸⁹ El promotor fiscal fou el Dr. Antoni Roig, beneficiat de la parròquia de Santa Creu, i el notari apostòlic fou Miquel Alomar, que no va desplegar una tasca tan activa com Pere Ribot en la centúria anterior, però sí una de prou efectiva per arribar a tancar el procés el dia 1 d'octubre de 1749.⁹⁰ El bisbe, com a cloenda del procés, dictà la sentència definitiva en què declarava que el culte lul·lià era immemorial, i que, per tant, no es veia afectat per la butlla d'Urbà VIII.

⁸⁰ Pérez, «Resum històric», pp. 21-22.

⁸¹ AD, *Processus originalis super immemorabili cultu...*, f. 1-3v.

⁸² El bessó d'aquest és també el gruix de les testificacions, en la qual només hi apareixen clergues i pràcticament tots els professors de Filosofia i Teologia de la Universitat Lul·liana.

⁸³ AD, *Processus originalis super immemorabili cultu...*, f. 696-697.

⁸⁴ Antoni Ripoll era canonge, doctor en Cànon i *colegiato* de la Universitat. Jeroni Alemany Moragues era beneficiat de la Seu, jurista i erudit. Planas, «JM XVIII», p. 51.

⁸⁵ AD, *Sacra Rituum Congregatio*, f. 895.

⁸⁶ AD, *Sacra Rituum Congregatio*, f. 923. Planas, «JM XVIII», p. 72 i Ramis, «El claustro», p. 292.

⁸⁷ AD, *Sacra Rituum Congregatio*, f. 929.

⁸⁸ AD, *Sacra Rituum Congregatio*, f. 648v.

⁸⁹ AD, *Sacra Rituum Congregatio*, f. 686v.

⁹⁰ Pérez, *Els fons manuscrits lul·lians*, p. 79.

Els lul·listes consideraren aquest fet una victòria. Per a celebrar-ho, el Dr. Agustí Antich de Llorach, canonista i rector de la Universitat, havia de pronunciar el sermó de la festivitat del Beat, el 25 de gener de 1750⁹¹ en la qual, a més, s'havia de donar gràcies a Déu perquè Llull havia intercedit en favor del poble aconseguint pluja en època de gran sequera. Aquesta solemnitat, però, va ser l'inici de les grans controvèrsies entre els lul·listes i els frares de Sant Domènec de Palma. Aquests darrers no varen assistir a la celebració i això va indignar molt el capítol i l'Ajuntament. El dia 26 es varen reunir els regidors i el capítol, que havien organitzat conjuntament la celebració i consideraren la possibilitat de prendre decisions fulminants sobre els dominicans. Al cap de dos dies, aquests varen concórrer a l'Ajuntament, amb un nodrit grup de teòlegs i juristes,⁹² per veure com es podien fer efectives aquestes mesures de «desengravi» a la ciutat i al Beat. Hi testificaren dos juristes més: Pedro Domingo Mas i Guillem Bestard,⁹³ col·legiat i catedràtic de la Universitat, respectivament.⁹⁴

Paral·lelament, el capítol va nomenar comissari d'assumptes lul·lians el canonge Joan de Ferrer. Aquest home va resultar un fanàtic lul·lista i el dia 12 de maig de 1750 va publicar un edicte on recordava el valor de la sentència definitiva del bisbe Zepeda i l'amonestació que va fer el bisbe Alagón a aquells que varen profanar l'estatuetta de Llull a la Universitat.⁹⁵ Això va propiciar que els estudiants tomistes tornessin a fer malbé la figureta de Llull a la Universitat i aparegués un pasquí criticant el Dr. Ferrer. Aquest va excomunicar tothom que no expliqués el que sabia sobre el tema i es va formar un expedient fiscal.⁹⁶ A aquest pasquí el seguiren d'altres, uns atacant els lul·listes i altres defensant-los.⁹⁷ En aquests pasquins varen aparèixer duríssimes crítiques contra l'advocat

⁹¹ Llorenç Pérez, «Un capítulo sobre el lulismo mallorquín: El Te Deum de 1750» *BSAL* 45 (1989), pp. 333-341.

⁹² *Ibidem*. Pérez, que copia de Moll, diu textualment que els juristes eren, «Bernardo Bibiloni, juez, del santo tribunal; Jayme Serré, relator de la real sala; Nicolás Mayol», p. 336. Crec que no era Bernardo, sinó Leonardo Bibiloni, del que he parlat abans. Això és el que es pot llegir en BPP, ms. 1145, f. 28v.

⁹³ Sobre Guillem Bestard, catedràtic d'Institut i de Prima de Lleis, que havia fet la passantia amb Antoni Serra Maura, Planas, «JM XVIII», p. 57.

⁹⁴ BPP, ms. 1145, f. 29.

⁹⁵ Aquest tema –amb els problemes dels pasquins– l'he exposat a Rafael Ramis, «Pasquines de lulistas y antilulistas en 1750: (Biblioteca Pública de Palma, ms. 1146)» *BSAL* 65 (2009), pp. 285-300.

⁹⁶ BPP, ms. 1146, ff. 12-13r. L'expedient fiscal contra Mateu Pons i altres estudiants tomistes, en què actuà Jaume Serra Nadal com a assessor jurídic, es pot consultar íntegrament a BPP, ms. 1140.

⁹⁷ Llorenç Pérez, «Inquisición, pasquines, lulistas y antilulistas», *Mayurqa*, 22 (1989), pp. 873-884. En l'expedient apareixen testificant sobre els pasquins escrits en contra de Joan de Ferrer alguns juristes prolul·lians: Benito de Pelegrí i Onofre Ramis. BPP, ms. 1146, ff. 4v i 37v-38r. Benito de Pelegrí es formà amb Antoni Serra i Maura i el Dr. Onofre Ramis, i era fill d'un jurista homònim, també devot lul·lista. Vegeu Planas, «JM XVIII», p. 79.

fiscal, el Dr. Joan Baptista Roca i Mora.⁹⁸ Aquest personatge fou el jurista anti-lul·lista més destacat de la segona meitat del XVIII: l'advocat dels frares dominicans i un antilul·lista acèrrim. Roca havia donat suport a *La verdad sin rebozo*, un opuscle escrit pel predicador Sebastià Rubí, en què es justificava l'actitud dels dominicans i excusava la seva absència al *Te Deum*. L'escrit de Roca va tenir una ràpida contestació per part d'un altre jurista, el Dr. Raimundo Servera, que redactà una «Carta apologética...»,⁹⁹ que obtingué resposta per part de Roca, que glossà el text de Servera.¹⁰⁰

Precisament per a provar la immemorialitat, el bisbe Despuig –d'acord amb les indicacions del Dr. Miquel Serra Maura, president de la Causa pia, antic catedràtic de Cànon– féu ordenar un tercer procés, dit *processiculum* pel seu caràcter d'annex de l'anterior, aportant tres tipus de materials: iconogràfics, sobre imatges antigues de Ramon Llull; testimonis escrits sobre la santedat de Llull, transcrits com a «arguments d'autoritat»; i finalment la relació dels miracles¹⁰¹ atribuïts a Llull des de l'any 1605.¹⁰² En aquest *processiculum* apareixen, a banda de Miquel Serra Maura i d'Antonio de Landivar, dos notaris abans esmentats, Felip Terrers i Andreu Bestard.¹⁰³ S'hi troba també l'escrit de declaració formal dels claustres on demanen al papa que declari la immemorialitat del culte lul·lià, datat de 8 de novembre de 1749, època en què fou rector Antich de Llorach, canonista i teòleg.¹⁰⁴ També a través d'aquest còdex es poden conèixer les indicacions precises que féu el Dr. Miquel Serra, com a president de la Causa pia, al postulador Vic de Superna: en la seva missiva, datada el 5 de gener de 1751, Serra recalca la importància processal de les testificacions i, sobretot, de la

⁹⁸ Els pasquins conservats a BPM es poden llegir transcrits i comentats a Ramis, «Pasquines». Les referències a Roca es troben a les pp. 289 i ss.

⁹⁹ BBM, Convent de Sant Francesc, lligs. 5, 19. Aquest document, molt llarg, mereix ésser examinat juntament amb els altres de Roca, en un article a part, on es faci esment tant de la obra escrita del jurista com de les seves al·legacions com a advocat o les seves decisions a la Reial Audiència.

¹⁰⁰ En aquests escrits entre Servera i Roca, entre tota varietat d'insults, ironies i burles, s'hi troben els típics arguments d'autoritat a favor o en contra de Llull. Roca defensa que el culte lul·lià no és immemorial i l'actitud dels dominicans per no voler retre homenatge a un sant no reconegut per Roma. Servera li replica que el culte lul·lià és clarament immemorial, que és un vertader clamor popular i que, per tant, oposar-s'hi és anar en contra del sentit comú i voler tòrcer un procés, només per a guanyar notorietat.

¹⁰¹ BPP, ms. 1171, sobre la importància dels notaris i els canonistes de la cúria de Mallorca per a l'expedient de miracles. Hi destaquen Andrés Verd, notari i secretari de la cúria diocesana, Antonio Esbert, promotor fiscal, i Antonio Terrers, Juan Odón Mir i Aloysius Terrassa, notaris apostòlics.

¹⁰² Marqués de la Torre i Llorenç Pérez, «Sobre el lulismo del Obispo de Mallorca, don Lorenzo Despuig (1761)», *EL*, 16 (1972), pp. 240-242.

¹⁰³ AD, [Sense títol] *Materiales recogidos en su mayoría por el Rdo. D. Juan Amorós, con el fin de componer el tercer proceso diocesano*, f. 301.

¹⁰⁴ AD, [Sense títol] *Materiales*, ff. 380-381.

prova dels miracles. Li comenta al franciscà que per aconseguir l'èxit esperat s'havia de seguir la doctrina canònica i teològica del canonge Bennàsser i del jesuïta Jaume Costurer, catedràtic de lul·lisme.¹⁰⁵ La contribució processal de Serra Maura fou molt important per a determinar amb claredat el camí que s'havia de seguir a Roma: va destacar que era fonamental distingir el culte de la doctrina, de manera que la Sagrada Congregació dels Ritus no hagués d'examinar totes les obres, sinó només el culte, és a dir miracles i devoció popular lul·liana.¹⁰⁶

La Causa pia continuà la seva labor, esperant que a Roma prest confirmessin el culte immemorial, però el papa Benet XIV sempre va repetir que estava provat el culte immemorial i que totes les seves obres no estaven plenament revisades.¹⁰⁷ Continuà una important correspondència entre els síndics a Roma i Miquel Serra Maura, que orientava la direcció processal. Per a superar els efectes de la butlla *Colestis Hiersusalem*, Serra va manar als membres de la Causa pia que s'afanyessin a cercar testimonis de la immemorialitat del culte per a afegir al *processiculum*.¹⁰⁸ Juntament amb això, segons escrigué Vic de Superna a Serra, era necessari enviar a Roma una còpia notarialment autenticada del primer procés, car el que hi havia a Roma s'havia obert i podia haver estat falsificat.¹⁰⁹ A Mallorca, els dominicans varen ser privats de les càtedres, es varen queixar al bisbe, a l'Ajuntament, al rei i al papa, i els lul·listes també, denunciant abusos i excessos de la part rival. Tots dos bàndols intentaren apropar el poble amb cartes, estampes i pasquins cap a les seves respectives postures. L'any 1761 el bisbe Despuig va publicar un edicte¹¹⁰ contra els antilul·listes, que havien escrit coples en contra de Llull i dels lul·listes.¹¹¹

¹⁰⁵ AD, [Sense títol] *Materiales*, ff. 325-326.

¹⁰⁶ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 198. Pérez copia una part de la correspondència de Serra Maura, on explica clarament les seves intencions, «O vs. Rs., dice que no han considerado ni leído dicha Bula o breve desde que éste saltó se han mudado las leyes. Lo que Su Santidad dice en dicho breve u en sus obras tiene para mí más credito que quanto las digan todos los curiales, quienes no han de ser creídos sólo porque ellos lo dicen, pues no estudian con distintos libros que los que el mismo Papa, y así mas ha de ser ésto creído que ellos».

¹⁰⁷ Pérez, «Resum històric», pp. 21-22 i Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 196-199.

¹⁰⁸ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, pp. 191-192.

¹⁰⁹ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 226.

¹¹⁰ AD, capsa 3, llig. 1, núm. 1, *Decreto de D. Lorenzo Despuig, Obispo de Mallorca*.

¹¹¹ BPP, ms. 1161, ff. 90-93. A partir d'aquell moment, sobretot des que Despuig fou promogut a l'arquebisbat de Tarragona i quedà la seu vacant, succeïren importants enfrontaments i greuges en els que apareixen els juristes més importants de l'època. Entre ells, el notari Nicolau Roca, germà de Joan Baptista Roca, que va trencar i escapar una imatge del Beat al portal de casa seva. De tot això la Causa pia, a través del fedatari Andreu Verd, n'aixecà acta notarial. BPP, ms. 1161, ff. 86-87. La transcripció i un comentari d'aquest document es pot llegir a Rafael Ramis, «Acta del notario Andrés Verd sobre algunos improprios antilulianos (1763)», *MAMEG*, 19 (Palma de Mallorca, 2009), pp. 113-125.

La Causa pia va pagar les edicions de l'exposició del *Llibre d'Amic e Amat* de Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament,¹¹² que fou transcrita per Nicolau Mayol Cardell. Mayol va traduir aquesta obra al castellà¹¹³ i en va fer també una antologia pensada contra els antilul·listes,¹¹⁴ basada, segons Trias, en la demostració mística que Déu inspirava directament la ploma de Llull.¹¹⁵ Abans que es fes públic el decret, el jurista Pedro Cayetano Doménech, advocat dels dominicans, tingué un fort enfrontament amb l'erudit i jurista Guillem Tarrassa, paborde de la Seu. Doménech, entre insults i queixes, féu recaure sobre els lul·listes tots els problemes religiosos de la Mallorca del moment, culpables de no esperar la confirmació de Roma del culte a Llull.¹¹⁶ Sobre tal enfrontament ocorregut l'any 1762 es va establir una correspondència entre Doménech i altres escriptors i juristes.¹¹⁷ Igualment cal mencionar la controvèrsia que tingué el Dr. Roca amb el Dr. Àngel Noceras, carmelita i catedràtic a la Universitat Lul·liana. El tema és novament la butlla de 1634, però Roca fa referència al fet que el cardenal Albizzi havia inclòs també Llull dins el seu recent directori, seguint les passes d'Eimeric. El carmelita li respongué a Roca que prepararia una resposta amb temps.¹¹⁸ L'escrit finalment va ser la carta que comença «iterum ad certamen me provocas»,¹¹⁹ on rebuté l'argument del Dr. Roca mitjançant una abrindada defensa de Llull.

En aquell moment varen aparèixer dos decrets de la Sagrada Congregació dels Ritus: un, que concedia el rés de l'ofici i la missa en favor de Llull i l'altre,

¹¹² Pérez, «Resum històric», p. 27.

¹¹³ Anna Maria del Santíssim Sagrament, *Exposición de los cánticos de Amor compuestos por el ... B. Raymundo Lulio, ... dada ... por la Ven. Madre Sor Ana María del Santísimo Sacramento*, Nicolau Mayol (trad.), 2 vol. (Mallorca: Ignacio Frau, impr., 1760).

¹¹⁴ Nicolau Mayol Cardell, *Lugares en que la Venerable Sor Ana Maria en la composición de los Cánticos del Amigo y Amado dice algo de las glorias del Beato Raymundo Lulio Doctor Iluminado y Mártir* (Mallorca, 1759) [Manuscrit de l'arxiu particular de Sebastià Trias Mercant].

¹¹⁵ Trias, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, p. 280.

¹¹⁶ BBM, Convent de Sant Francesc, lligs. 5, 25, «Copia de lo sucedido entre el Dr. Doménech y D. Guillermo Terrasse, pbro. y paborde de la Santa Iglesia Cathedral, juntamente con las diligencias que se hicieron a instancia de los protectores de la Causa Pia del Iluminado Dr. y Martir de Jesu Christo el B. Ramon Lull el año de 1762». Escrigué Doménech: «[a diferència dels tomistes] de Lulio en sus lulistas vemos todo lo contrario: quita las alabanzas a Dios, malbarata las de la Virgen, adultera la de los santos, bastardea la de los Ángeles aja el Proximo, vilipendia el vezino, rabia en los Sacerdotes, muerde en los Religiosos, embiste de los Purpurados, ahulla en los Sermones y destruye la charidad en los seglares».

¹¹⁷ L'escrit que conservem és la rèplica que li féu Massot, datada el 10 de juliol d'aquell any. Massot acusà Doménech de falsejar els documents lul·lians, entre altres els de Salzinger, per a presentar Llull com un heretge.

¹¹⁸ La primera carta i la seva contestació es poden llegir a BPP, ms. 1094, ff. 11-12.

¹¹⁹ BBM, Convent de Sant Francesc, lligs. 5, 37. Aquest escrit, molt elaborat, mereix una exposició en un article a part, dedicat a la figura i a l'obra del Dr. Roca.

de 18 de juny de 1763, que deia que no s'havia d'innovar res en el culte lul·lià.¹²⁰ Del partit dels dominicans sortí un «Comentario al decreto de 18 de Junio de 1763, dado a favor del culto y doctrina de Raymundo Lulio»,¹²¹ que s'atribueix al Dr. Roca i Mora. D'aquesta obra no en conservem cap exemplar. Sí en canvi, d'una *Epistola ad amicum*, atribuïda també al Dr. Roca. En ella, el jurista exposa la interpretació dominicana del decret de 18 de juny. També Doménech va assumir els arguments exhibits per Roca, i va seguir en la defensa dels dominicans amb una «*Succinta recopilación...*», recolzant-se en una carta del cardenal Bellarmino, datada en 1620 en contra d'Antoni Riera.¹²² El Dr. Nicolau Mayol, que era l'advocat dels franciscans¹²³ i el protector més actiu de la Causa pia, va demanar a aquesta que autoritzés la impressió d'una contestació a una d'aquestes obres¹²⁴ –presumiblement¹²⁵ la «*Succinta recopilación...*» del Dr. Doménech. Els lul·listes, a partir d'aquell moment, cada vegada reberen atacs més forts.¹²⁶ Tot i així el postulador va enviar un comentari del decret de 26 de gener de 1768, en què pareixia que donava a entendre que s'havia de passar a la fase d'examen dels llibres, com si la immemorialitat del culte fos una cosa ja superada. Processalment, el que s'havia d'esbrinar en aquell moment era quins llibres eren els que s'havien d'examinar, car no estava establert el gruix definitiu dels escrits de Llull.¹²⁷ La Causa pia, reunida el dia 4 d'abril de 1768 decidí redoblar els esforços econòmics per a pagar l'examen romà de la ortodòxia de la obra de Llull. Una vegada més Mayol fou el promotor destacat de recaptar les almoines

¹²⁰ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 239, considera que el primer és apòcrif.

¹²¹ Elies Rogent i Estanislau Duran, *Bibliografía de las impresiones lul·lianes* (Barcelona: IEC, 1927), p. 356.

¹²² Ibid., p. 167.

¹²³ Conec aquesta informació a través de la protesta dels protectors de la Causa pia, inserida dins la traducció castellana de l'obra de Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, *Exposicion de los canticos de amor compuestos por el inclyto martyr y doctor iluminado el B. Raymundo Lulio en el libro de amico et amato* (citada *supra*, n. 113), on diu «Nicolás Mayol Cardell, Doctor en Leyes, Abogado y Síndico Apostólico de toda la Provincia de Padres Menores Observantes de la Isla», p. 150.

¹²⁴ AD, diversos, Causa Pia del Beato Raimundo, capsa I, llig. 1, 35.

¹²⁵ Pérez, *Els fons manuscrits lul·lians de Mallorca*, p. 35. També Joan Santanach i Suñol, «La Magúncia de Salzinger i altres records lul·lians de fra Bartomeu Forners», *SL*, 47 (2007), essencialment pp. 159-161.

¹²⁶ Un tema canònicament molt controvertit és els dels problemes per a batejar amb el nom de Ramon Llull, que començaren paral·lelament al pontificat de Garrido de la Vega, i acabaren amb la prohibició de batejar dictada per decret del bisbe Díez de la Guerra. Novament aquí hi jugà un paper molt important el Dr. Roca, que va defensar com a advocat que no es podia batejar amb el nom de Ramon Llull. BPP, ms. 1133, ff. 5-11, BPP, ms. 1079, ff. 10-31 i BPP, ms. 1133.

¹²⁷ Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 246.

que s'havien d'enviar cap a Roma.¹²⁸ A la Seu alguns canonges es declararen cada vegada més obertament en contra del culte de Llull i, en l'àmbit jurídic, l'antilul·lisme es va consolidar a la Reial Audiència gràcies al Dr. Roca i Mora, nomenat oïdor l'any 1768. Aquest mateix any el Dr. Doménech fou nomenat «diputado del común»,¹²⁹ des d'on intervingué juntament amb Guillem Roca –germà de Joan Baptista– per a fiscalitzar amb duresa els comptes de la Causa pia.¹³⁰ Roca va posar traves a la recol·lecció de les almoines que havia promogut la Causa pia, un fet que va motivar la queixa de les institucions prolul·lianes davant del Consell de Castella.¹³¹

Quan els jesuïtes foren expulsats, aquests juristes –juntament amb Antoni Bisquerra–¹³² s'encarregaren d'inventariar els béns de la Companyia de Jesús i aconseguiren que el rei cedís el Col·legi de Monti-Sion dels jesuïtes de Palma a la Universitat. El rector escrigué al rei donant les gràcies i li envià unes conclusions que s'havien celebrat.¹³³ Quan a la cort varen veure que el rètol deia «Universidad Luliana y Literaria», es donà ordre immediata a la Reial Audiència que en cap document podia aparèixer altre nom que el de Literària.¹³⁴ El dia 30 d'abril de 1772,¹³⁵ el mateix Bisquerra, aprofitant l'expulsió dels jesuïtes (que hi haguessin votat en contra), i com que sabia que la Reial Audiència –amb Roca al poder– donaria suport totalment a la decisió, va insistir que s'havia de complir el que el rei manava: eliminar la denominació *lul·liana*. Bisquerra s'enfrontà dialècticament amb el Dr. Joaquim Fiol, catedràtic de lleis, i amb els professors franciscans. Finalment, però, es va eliminar aquest apel·latiu, tot i que els lul·listes i els franciscans s'hi oposaren rotundament, amb queixes, sermons i memorials al rei.¹³⁶ Aquest fet es produí poc abans de l'entrada del bisbe Díez de la

¹²⁸ Pérez, «Resum històric», pp. 28-31. Pérez, *Intervención de la Santa Sede*, p. 248. La Causa pia, sota la direcció de Mayol Cardell, va aprovar que el mateix Dr. Mayol i el Dr. Antoni Lledó poguessin disposar dels béns reals de la institució de manera que «si llegare el tiempo en que en dicha arca no se encontrase dinero efectivo, los protectores deban facilidad y licencia a dichos dos diputados para bender los censos, recibir sus capitales y aplicarlos a dichos gastos y costes. Asimismo deban permiso para vender el censo del Monte de Piedad en Roma y facultar al dicho Padre Vich para recibir su capital».

¹²⁹ Planas, «JM XVIII», p. 66.

¹³⁰ BPP, ms. 1132, f. 29v.

¹³¹ BPP, ms. 1132, ff. 82-84.

¹³² Bisquerra era doctor en ambdós drets, catedràtic d'*Instituta* i ferm tomista. Planas, «JM XVIII», p. 58.

¹³³ ARM, AA. Reales Órdenes, 1767-1770, 230.

¹³⁴ ARM, AA. Reales Órdenes, 1771-1773, 280.

¹³⁵ AHUIB [=Arxiu de la Universitat de les Illes Balears], *Resol(ucione)s de 1771 a 1776*, f. 48. Lladó diu que la junta de facultats es feu el 3 de març. Però l'acta que jo he consultat és de 30 d'abril. El resum que en fa Lladó es pot veure a *Historia del Estudio General Luliano*, pp. 143-144.

¹³⁶ BPM, ms. 1132, ff. 88-89.

Guerra a Mallorca. Si hi havia alguna esperança encara en el procés de la Causa pia, aquest prelat la va esbucar.¹³⁷ Tots els historiadors es fan ressò del tomisme de Díez de la Guerra i dels seus seguidors. Per exemple, Furió i Sastre documenta les persones que l'envoltaven¹³⁸ (destacant-hi els advocats Doménech i Bisquerra)¹³⁹ mentre que altres recorden també la presència dels lletrats Macià Mir i Joan Baptista Roca.¹⁴⁰ La influència del bisbe reforçà el poder dels juristes tomistes, i entre tots escapçaren una a una les manifestacions lul·lianes.¹⁴¹ Fins i tot, dins l'òrbita jurídica s'ha de constatar una important maniobra fallida contra el Dr. Antoni Serra Maura.¹⁴²

¹³⁷ Joan Rosselló, «Don Juan Díaz de la Guerra», *SL*, 28 (1988), pp. 51-70.

¹³⁸ Una descripció de les seves escassíssimes tertúlies: «Su Ilma. raras veces las tenía, sino cuando se ofrecía, cuyo alto parlamento se componía de D. Antonio Bisquerra y Don Juan Bautista Roca y misser Domenech, que fue abogado de la mitra, enemigos todos infensos de nuestro venerable Beato Raymundo Lullio». Copio de Rosselló, «Don Juan Díaz de la Guerra», pp. 58-59.

¹³⁹ Antoni Furió i Sastre, *Episcopologio de la santa Iglesia de Mallorca* (Palma de Mallorca: impr. Gelabert, 1852), p. 510.

¹⁴⁰ Rafael Llanos Gómez, «Devociones peligrosas: lulistas y Marrells en la Mallorca del Setecientos», dins *III Reunión científica de Historia moderna (Iglesia y sociedad en el Antiguo Régimen)*, V. J. Suárez Grimón, E. Martínez Ruiz y M. Lobo Cabrera (eds.), vol. 1 (Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas, 1995), p. 631. També, S. Galmés, «Extrañamiento y ocupación de los bienes de los jesuitas en Mallorca bajo el reinado de Carlos III en 1767», *BSAL* 28 (1939-1943), pp. 1-24. Vegeu BPP, ms. 1132, f. 141v.

¹⁴¹ N'esmentaré dues: 1) En primer lloc, el frustrat testament de Nicolau Mayol en favor de la Causa pia: el Dr. Mayol, que tota la vida havia pensat en fer una donació a la Causa pia, va decidir testar dues tercers parts en favor de la Causa pia, salvant les legítimes corresponents a les seves filles Catalina i Ramona Lulla. Mort el dia 15 de febrer de 1775, un dels gendres va interposar una querella davant la Reial Audiència el dia 12 de maig de 1777, demanant la nul·litat del testament apel·lant al fet que el seu autor estava «enagenado de sí mismo». La Causa pia va reaccionar i va fer rèplica el dia 6 de setembre de 1777. La Reial Audiència, encapçalada per Roca, ratificà la nul·litat d'un testament perfectament lícit i legal. Pérez, *Nicolau Mayol Cardell i el seu frustrat testament*, pp. 11-41. 2) El Dr. Roca dispensava als antilul·listes un gran ajut en perfecta coordinació amb el bisbe, tal com es pot veure en els aldarulls que hi hagué amb un ecònom antilul·lista a Andratx. Encara resten inèdits molts enfrontaments documentats en el seu pontificat. Vegeu BPP, ms. 1161, ff. 31-34. Una síntesi més àmplia d'aquesta qüestió es pot veure a Miquel Ferrer Flórez, «Culte a Ramon Lull: Discòrdies i Controvèrsies», *SL*, 41 (2001), pp. 78-82.

¹⁴² Copio de Rosselló, «Don Juan Díaz de la Guerra», p. 60. «El señor obispo mostró ya desde el principio de su venida grandísima propensión a los tomistas y a su opinión, a la cual adjudicaron ellos mismos el apellido de *sana*, y grandísima aversión a las demás opiniones que mirarían por insanas y erróneas, sin que a la hora actual el oráculo de la Iglesia haya condenado alguna, esparciendo la voz de que el obispo tenía orden de la Corte de proveer cuanto le vacare a los tomistas. Lo que empezó a practicar hasta con los seglares, pues nombró bayle de la jurisdicción de la porción temporal de la Iglesia al Dr. Cayetano Domenech; lo tomó muy mal Su Excelencia, que era don Antonio de Alós, por no estar vacante el dicho empleo, intentando despojar del mismo a D. Antonio Serra y Maura, Auditor de Guerra y Juez de Censos, quien dignamente lo regía. – Quejose Su Excelencia de dicha nominación y retrocedió Su Ilma. de dicha nominación y nombró a Domenech abogado de la Mitra».

La Causa pia, esperançada amb el que podria passar a Roma, va intentar moure tots els fils possibles a la Cort i al Vaticà, queixant-se del paper del bisbe. Va obtenir l'ajuda de l'erudit Bonaventura Serra,¹⁴³ que mostrà un lul·lisme ponderat i racional, però ferm i convençut alhora.¹⁴⁴ El seu oncle Antoni Serra va escriure a l'il·lustre jurista i polític Miguel Cayetano Soler per a contar-li els problemes del lul·lisme a Mallorca, però, com respongué Soler, res es podia fer.¹⁴⁵ El decret de 1775 tornà a repetir que «nihil esse innovandum», amb la gran exasperació de la Causa pia. El bisbe Díez de la Guerra es va apoderar de la Sapiència, nucli irreductible de lul·lisme, i va aconseguir donar un cop definitiu, gràcies a l'ajut del rei Carles III: mitjançant una reial ordre de 31 d'agost de 1778 es va posar fi a la Causa de Beatificació de Ramon Llull.¹⁴⁶ De fet, tot i que el bisbe Díez de la Guerra se n'acabà anant de Mallorca, la sort de la Causa pia estava ja decidida: havien guanyat els tomistes, gràcies a l'ajut extraordinari d'un grupet de juristes fermament antilul·listes. Els integrants de la Causa pia a Mallorca començaren a partir dels anys vuitanta una època farcida de problemes i de revessos gairebé definitius. La mort d'Antoni Serra Maura l'any 1784 i la del P. Pasqual l'any 1790 acabaren de desmantellar-la. Els protectors tornaren a insistir a final de segle, però els resultats foren sempre parcials i molt irregulars. En tot cas, els seus resultats ja s'han d'estudiar dins el marc del lul·lisme i de la Causa pia al segle XIX.

3. Conclusions

La historiografia tradicional del lul·lisme a Mallorca ha posat molt poc èmfasi en el paper dels juristes, probablement perquè cap dels historiadors tenia una específica formació jurídica. Aquest estudi conjunt del segles XVII i XVIII permet veure, dins la unitat de la Causa pia, de quina manera els avatars del lul·lisme a Mallorca no anaren lligats exclusivament a qüestions filosòfiques i teològiques,

¹⁴³ Era fill de Miquel Serra i Maura i catedràtic de canons i va auxiliar el seu oncle Antoni Serra en la protecció de la causa lul·liana. Moltes de les seves obres desgraciadament s'han perdut. Alguns dels títols es poden llegir a BEB, pp. 367-378. Sobre la tasca jurídica, Planas, «JM XVIII», p. 87.

¹⁴⁴ AD, Proceso de Beatificación, caps 4, llig. 1, 11; hi ha un escrit de defensa de Llull. També a *Omnium scientiarum magistri beati Raymundi Lulli doctoris illuminati* (citada *supra*, n. 75) hi trobem un epigrama del jove Serra Ferragut, defensant les virtuts heroiques de Llull. També a BPP, ms. 805 s'hi troba una resposta contra les acusacions que Serra Ferragut feu a Eimeric, ff. 286-290. El lul·lisme de Serra Ferragut és encara un àmbit d'investigació verge.

¹⁴⁵ Pérez, *Els fons manuscrits*, p. 169.

¹⁴⁶ Pérez, «Resum històric», pp. 30-31.

sinó també a importants problemes processals i substantius canònics i civils. Principalment, els juristes mallorquins varen participar dels episodis prolul·lians i antilul·lians del xvii i del xviii de quatre maneres diferents: com a 1) canonistes, que orientaren i prepararen el procés canònic diocesà de beatificació i aconsellaren la Causa pia en les diferents etapes; 2) notaris, que donaren fe i protocolitzaren aquest procés, així com també aixecaren actes de les controvèrsies entre lul·listes i antilul·listes; 3) membres de la Reial Audiència, que dirimiren les controvèrsies entre els dos bàndols; i 4) advocats civils, que s'encarregaren de la defensa de cada bàndol, amb escrits referents al culte i a la doctrina de Llull, i també amb al·legacions jurídiques. Els juristes i els canonistes mallorquins tenien raó quan afirmaven que s'havien de distingir processalment el culte i l'examen de les obres, una idea que tant el notari Ribot, com Pere Bennàsser i Miquel Serra Maura tenien ben clara. Desafortunadament, els síndics a Roma no feren –o no pogueren fer– cas d'aquestes idees, mentre que el poble mallorquí no entenia aquestes subtileses jurídiques i es llançava al carrer a proclamar la seva devoció lul·liana. De tota manera, el sector antilul·lià, promogut pels dominicans, estigué fortament recolzat per juristes civils i, quan aquests accediren a la Reial Audiència, continuaren en estreta col·laboració amb els dominicans. En aquest sentit, és fonamental l'estudi dels juristes antilul·lians en l'època del pontificat de Díez de la Guerra: es podria afirmar que quasi exclusivament a través de la col·laboració entre el bisbe, els dominicans de Palma, i els juristes Domènech, Roca i Bisquerra s'aconseguí l'anorreament final de la Causa pia al segle xviii. No s'ha d'oblidar que els canonistes i els advocats civils traçaven una defensa o un atac barrejant elements de dret, filosofia i teologia. L'estudi de les seves al·legacions –a més del que pugui tractar jurídicament– té una rellevància quasi similar a la dels filòsofs i teòlegs, sobretot quant al que fa a l'establiment d'una consciència i una ideologia unitària, tant prolul·liana com antilul·liana. En aquest sentit s'ha de recolzar totalment la tesi central de l'obra lul·liana de Llorenç Pérez, que afirma l'aspecte institucional de la Causa pia. Cal, però, desenvolupar-la documentalment, i és necessari un estudi dels aspectes jurídics i polítics, tal i com el mateix Pérez va intentar fer en els darrers anys en els seus estudis sobre Roca i, sobretot, de Mayol Cardell. Aquest article només ha pretès explicar els punts fíters de la història dels juristes lul·listes i antilul·listes a Mallorca. A partir d'ara s'imposa continuar amb un estudi detallat de la seva labor per a l'establiment d'una història exhaustiva del lul·lisme a Mallorca i de la Causa pia lul·liana.

Paraules clau

Lul·lisme, Antilul·lisme, Mallorca, Juristes, Causa Pia

Key Words

Lullism, Antilullism, Majorca, Jurists, Causa Pia.

Resum

Aquest article intenta explicar el paper que jugaren el juristes mallorquins en el segle XVII i XVIII, en el centre de la Causa Pia, la defensa processal civil i canònica del lul·lisme i els enfrontaments entre lul·listes i antilul·listes. S'intenta proposar una nova visió historiogràfica per a mostrar els perfils i la documentació inèdita, el caràcter institucional del lul·lisme mallorquí i la destacada labor del juristes.

Abstract

This paper tries to show the role of Majorcan jurists in the 17th and 18th Centuries at the heart of the Causa Pia, the civil and canon procedural defense of Lullism and the fights between Lullists and Antillulists. A new historiographical vision is proposed in order to show the outlines and unpublished documents, the institutional character of Lullism in Majorca and the important work of the jurists.